

NEKI PRINCIPI ODNOSA PREMA PRIRODI U ISLAMU

Vehid ARNAUT

Ured za zekat

vehid.arnaut@rijaset.ba

SAŽETAK: U tradiciji muslimana principi odnosa prema svijetu koji nas okružuje utemeljeni su na normativnim vrelima islama koji pružaju uravnotežen balans između zahtjeva ljudske duše i njegovih ovosvjetskih potreba. Iako je ovaj svijet ugodan za život čovjeka, on sadrži višu svrhu koja ukazuje na njegovog Tvorca, kao i na estetsku dimenziju kroz koju se sagledava ljepota stvorenog i mudrost Stvoritelja. Čovjeku pripada uloga namjesnika na Zemlji. U njegovoj je zadaći da obrađuje zemlju (*ihja el-mevt*), gradi, koristi, ali i uživa u ljepotama svijeta koji ga okružuje. U radu smo nastojali ukazati na spomenute aspekta prirode, vođeni potrebom da čovjeku približimo vrijednosti ovoga svijeta koje se sve manje prepoznaju, dok se priroda sve više pretvara u materijalnu korist koja zamagljuje integralni pogled lišen divljenja i duhovnog užitka.

Ključne riječi: *tevhid, stvaranje, jedinstvo, priroda, ljepota, oživljavanje zemlje, industrijska revolucija, odgovornost*

Uvod

Savremeni način života s obilježjima materijalističke ideologije prirodu uglavnom svodi na resurse za iskorištavanje i materijalno bogaćenje, bez odgovornosti i granica, što rezultira ugrožavanjem sredine u kojoj žive ljudi, kao i uništavanjem eko-sistema i biodiverziteta. U takvim okolnostima, od iznimne je važnosti čovjeka podsjećati na njegovu temeljnu ulogu namjesnika i njegovu odgovornost spram svijeta koji je podareni emanet, a ne *čovjekovo* vlasništvo. Islam čovjeku nudi pogled na prirodu koji ga usmjerava ka Gospodaru stvorenog i Njegovu jednoću, na neponovljive ljepote svijeta u kome živi i u kome može uživati, kao i na potrebu da svojim radom i djelovanjem koristi resurse s osjećajem odgovornosti, bez rasipništva i besmislenog uništavanja dobara koja su mu stavljena na raspolaganje.

Na narednim stranicama predstaviti ćemo islamski pogled na odnos čovjeka prema prirodi, utemeljen na izvorima islama, kao i na interpretativnoj tradiciji muslimana koja je ponudila jedan zaokružen i specifičan odnos prema okolini.

Tevhid

Tevhid, ili jednoća Boga, predstavlja temeljni stub islamskog vjerovanja i osnovu islamskog pogleda na svijet. Koncept tevhida podrazumijeva Božiju jedinstvenost, suverenitet i neovisnost. Tevhid ne oblikuje samo duhovni aspekt života muslimana, već ima duboke implikacije i na odnos čovjeka prema prirodi. U islamu, priroda se posmatra kao znak (*ajet*) Božije moći, mudrosti i milosti te kao emanet – povjerenje koje je dato čovjeku na čuvanje. Kur'an često spominje prirodne fenomene,

kretanje Sunca i Mjeseca, izmjenu dana i noći, rast biljaka, kišu, planine, mora i druge pojave, kao znakove koji ukazuju na postojanje njihovog Stvoritelja: *Zaista, u stvaranju nebesa i Zemlje, i u smjeni noći i dana, i u lađi koja plovi morem s onim što koristi ljudima, i u vodi koju Allah spušta s neba – kojom oživljava Zemlju poslije mrtvila njenog, i po kojoj rasijava na njoj svakojaka živa bića – i u promjeni vjetrova, i oblacima koji su pokorni između neba i Zemlje – doista su znakovi za ljude koji razmišljaju* (El-Bekare, 164).

Ovi ajeti ukazuju da priroda nije autonomna ili nasumična pojava, već odraz Božijeg reda. Vjerovanje u tevhid zahtijeva da se priroda posmatra kao tvorevina jednog Boga, koja opstoji po Njegovom zakonu. Takva percepcija izaziva poštovanje prema okolišu, jer sve u prirodi ima svrhu koju mu je dao Stvoritelj.

“Zloupotreba bilo kojeg Njegovog stvorenja, bilo to živo biće ili prirodni resurs je grijeh. Poslanik, a.s., smatrao je da su sva Allahova stvorenja jednaka pred Allahom i vjerovao je da životinje, ali i zemljište, šume i vode trebaju imati svoja prava” (De Chatel, 2003).

Poštivanje tevhida podrazumijeva očuvanje ove ravnoteže. Iskrivljavanje prirodnog poretka, bilo kroz zagađenje, pretjeranu potrošnju resursa ili uništavanje ekosistema, može se posmatrati kao čin narušavanja tevhida, jer odražava neposlušnost Božijem redu.

“Sva stvorenja su samo poslanice čovjeku koje ga podsjećaju i pozivaju na čvrsto vjerovanje u Stvoritelja nebesa i Zemlje i Njegovu svemoć” (Naššaba, 2010:2).

Ovakav odnos prema prirodi daje islamu prepoznatljiv karakter odnosa prema stvorenome u kome se čovjek ne ponaša kao neko ko posjeduje, nego neko ko upravlja poklonjenom blagodatima.

“Ovo ima veliki utjecaj pri donošenju odluka koje se odnose na okoliš, jer potvrđuje da sve, uključujući i čovječanstvo, pripada Allahu. Štaviše, ideja da je Allah istinski vlasnik i upravitelj Svojih resursa oslobađa ljudski um od lažnog osjećaja autonomije ili dominacije nad prirodnim resursima Zemlje.”¹

Među bitnim aspektima tevhida, afirmacije Božije jedinosti, jeste prepoznavanje da je Bog jedan i jedini Gospodar svakog stvorenog bića koje iz tog razloga treba biti tretirano s poštovanjem prema svom Stvoritelju.

“Svaki oblik života je proizvod posebne božanske kreacije i zaslužuje posebno poštovanje. Svaka

vrsta i sorta su jedinstvene i nezamjenjive. Štaviše, svako stvoreno biće, koliko god bilo minijaturno, čudo je, čudesan znak koji izvan sebe ukazuje na svog Tvorca, Njegovu mudrost i Njegovu milost; svako stvorenje je predznak ispunjen značenjem i poukama koje treba naučiti” (Liewellyn, 1998).

Kako priroda nije samo ono što vidimo, nego i ono o čemu nas je obavijestila Objava, a to je svijet sakriven ljudskoj percepciji (*alem el-gajb*), vjernik nosi duboko saznanje i osjećaj da iza svega stoji Stvoritelj koji o svemu stvorenom vodi brigu.

“A taj metafizički horizont u kojem se musliman, moralno, kulturno, refleksivno i estetski susreće s prirodom i živim bićima u njoj je bitno određen *tevhidom*. To znači da priroda u cjelini, i u njoj sva živa bića posebno, predstavljaju teofanije božanskih imena. Evo samo dva kur’anska mjesta gdje se na to ukazuje: *I nema niti jednog žića, a da On nije uzео sudbinu njegovu* (Hud, 12), *a Allahu pripada sve što je na nebesima i sve što je na Zemlji! Allah zaista svaku stvar obuhvata!* (En-Nisa’, 126).

Prema islamskom učenju cijela priroda je prožeta principom *tevhida*, jedinstva. To dalje znači da svako biće opstoji u Bogu, odnosno da Bog daje bitak svakom biću... Princip *tevhida* podrazumijeva da su čovjek i sve drugo u prirodi povezani, integrirani u božanskoj osnovi i da su sva bića različiti izrazi jednog života” (Hodžić, 2008:28–29).

Ipak, valja ukazati i na činjenicu o kojoj se mora voditi računa, a to je da “u Kur’anu nema poistovjećivanja Boga s Njegovim stvorenjima, pa ni s prirodom, ma koliko ona bila veličanstvena. Prirodni fenomeni su znakovi Božiji, Božanska poruka čovječanstvu” (Enes Karić, 2008:64).

Princip tevhida u islamu nije ograničen na teološko vjerovanje, već se ogleda u svakom aspektu čovjekovog odnosa prema svijetu, uključujući i prirodu. Islam uči da je priroda Božije stvaranje koje treba poštovati, čuvati i koristiti na način koji

odražava zahvalnost i svjesnost o Božijem prisustvu. Ekološka svijest u islamu proizlazi direktno iz vjerovanja u Božiju jednoću i autoritet, čineći tevhid središnjim vjerovanjem, ali i osnovom održivog i odgovornog življenja na Zemlji.

Ljepota

Islam je religija koja snažno povezuje duhovne i materijalne aspekte života, pozivajući vjernike na duboko poštovanje prema svijetu u kojem žive. U islamu, ljepota nije samo estetski doživljaj, nego duboko ukorijenjeni koncept koji se proteže od vjerskih nauka, kroz svakodnevne aktivnosti, pa sve do odnosa prema prirodi. Priroda, sa svim svojim oblicima i manifestacijama, prepoznaje se kao odraz Božije moći i mudrosti. Islam uči da je priroda, u svom najširem smislu, stvorena od Boga (Allaha) i da nosi neizmjernu ljepotu.

“Priroda daje pozitivne pouke za ljudska bića, pokazujući pravilan odnos između stvorenja i Stvoritelja. Cijelo stvaranje stvara skladan obrazac koji, gledajući očima vjere, potvrđuje ljepotu, samilost i moć božanske stvarnosti. Kao što je rečeno u hadisu: ‘Bog je lijep i voli ljepotu.’” (Said i Funk 2003:151).

Posebno se važnim čini da se u islamu priroda nadaje kao prostor duhovnih poticaja na razmišljanje, kontemplaciju i nadahnuće.

“...cijenjenje netaknute prirode nikada nije bilo veće nego danas, posebice u zemljama koje su svladale probleme siromaštva i gladi i kojima je preostalo relativno malo netaknute prirode. Netaknuta se priroda cijeni kao nešto beskrajno lijepo, kao rezervoar znanstvenih spoznaja do kojih tek treba doći, zbog rekreacijskih mogućnosti koje ona pruža te zato što mnogi ljudi jednostavno vole znati da je nešto prirodno još uvijek tu, relativno nedirnutom modernom civilizacijom... Mislim da u tome nisam usamljen; netaknuta priroda je mnogim ljudima izvor

¹ “Revitalizacija ekološke etike islama putem islamskog obrazovanja”, Najma Mohamed, South Africa, <https://www.cilecenter.org/resources/articles-essays/revitalising-ecological-ethics-islam-way-islamic-education>, pristupljeno, 14.01.2025.

naj snažnijih osjećaja estetskog cijenjenja, što se izdiže gotovo do duhovnog intenziteta” (Singer, 2003:206–207).

Divljenje prema prirodi u islamu nije samo estetski užitek, to je i duboko duhovno iskustvo koje poziva na pažljivost, zahvalnost i odgovornost. Priroda je prostor u kojem muslimani mogu osjetiti prisutnost Božiju, razmatrati Njegovu moć i savršenstvo te se obavezati na očuvanje ovih darova. Islamska tradicija uči da ljepota prirodnog svijeta nije nešto što treba uzimati zdravo za gotovo, nego nešto što zaslužuje poštovanje, čuvanje i divljenje. U tom kontekstu, priroda postaje estetski, moralni i duhovni okvir za svakog muslimana.

“U Vjerovjesnikovom hadisu čitamo: ‘Bog je lijep i voli ljepotu’. Ime al-Džemal, u značenju *Lijepi*, jedno je od Allahovih imena u islamu. Ljepota je dakle suštinski sveta, ali kad ona isijava u ovaj svijet ista ta svetost jeste poput mača s dvije oštrice. Ona nas zbija može uputiti ka Lijepom, ka svetosti, ali istodobno može nam poslužiti i kao nadomjestak za sveto i možemo ostati slijepi za njeno božansko ishodište. S metafizičkog i gnostičkog gledišta – a ja govorim o takvom viđenju – svaka ljepota je odraz božanske ljepote i može nas uputiti ka njenom ishodištu. Kad se u irfanu govori o metaforičkoj (*medžazi*) i zbiljskoj (*hakiki*) ljubavi (ili ljepoti) želi se ukazati upravo na ovu razliku između Ishodišta ljepote i njegovih ovosvjetskih manifestacija” (Nasr, 2007:154–156).

S obzirom na to da je krajnji cilj vjernika ulazak u *Džennet* i *uživanje u njegovim blagodatima*, *Kur'an opise užitaka u Džennetu upoređuje s prirodnim fenomenima na ovom svijetu, ukazujući na njihov sklad i ljepotu.*

“Kur'an nam govori da je Džennet koji je obećan vjernicima vrt s rijekama koje teku ispod njega. Ispunjen je voćem i cvijećem i stvarima za uzgoj, nudeći nektar bolji od najfinijeg zemaljskog vina, i ljepote i užitke izvan

zemaljske mašte. Iako nikada ne možemo stvoriti tako savršen raj na zemlji, muslimanski arhitekti, planeri korištenja zemljišta i umjetnici ponekad su koristili ovu sliku kao uzor u svojim naporima da očuvaju i slave prirodne ljepote stvaranja”.²

Ne treba smetnuti s uma da procesi koji se događaju u Prirodi značajno utječu i na čovjekov unutaranji život i njegovo raspoloženje.

“Naprimjer, dan i noć simboliziraju sretne trenutke, odnosno nesreće, koje se izmjenjuju u životu osobe i u životu nacije. Kiša, simbol Božije milosti, spominje se kao milost Božija, koja je bliska onima koji čine dobro. Vjetrovi koji nose dobre vijesti o kiši odgovaraju pionirima ili vodama vjerskog preporoda, a njihova poruka se upoređuje s teškim oblacima kiše. Srca bez vjere i umovi bez dobrog prosuđivanja i razumnog rasuđivanja nalikuju mrtvim zemljama kojima je potrebna kiša da bi bile plodne.”³

Oživljavanje neobrađive zemlje (*ihja' el-mevt*)

U islamu priroda se doživljava kao Božanski dar, prostor gdje se mogu prepoznati znakovi Allahove moći, ljepote i mudrosti. Jedan od ključnih aspekata ovog odnosa s prirodom jeste koncept *oživljavanja neobrađive zemlje (ihja' el-mevt)*, koji se ne smatra samo ekološkom već i vjerskom odgovornošću.

“Ihya (melioracija) je islamska institucija koja se bavi *mavatom* (mrtvom zemljom), koja uključuje svaku zemlju koja nije obrađena ili izgrađena, i koja nije proglašena haramom ili himom... Ihya se doslovno prevodi kao ‘donošenje novog života’ u zemlju. Shodno tome, korištenje neizgrađenog zemljišta kroz ihya zahtijeva uvođenje nove namjene” (Hamed, 2003:407).

Kao što Kur'an govori o životu i smrti, tako i zemlja, poput ljudi, može biti oživljena. Svaka praksa

koja doprinosi obnovi zemlje, bilo da se radi o sadnji drveća ili očuvanju ekosistema, postaje način da se ispunila vlastita odgovornost prema stvořenjima Božijim i prema Stvoritelju.

“Komentator Kur'ana al-Qurtubi donio je zaključak da je ozeleljavanje zemlje i sadnja drveća kolektivna obaveza (*fard kifayah*) muslimanske zajednice. U slučaju potpunog zanemarivanja ove dužnosti, vlasti imaju pravo da prisile ljude na to” (Kamali, 2010:15).

Na tragu definiranja ove tematike kao pravnog problema napisane su brojne knjige.

“Monumentalan primjer takvog rada je *Hidaya*, pravnik iz dvanaestog stoljeća, al-Marghinani-ja, za kojeg se smatra da je najautoritativnije pojedinačno djelo hanefijske pravne škole, a slijedi ga većina muslimana. U ovom velikom priručniku, koji je već preveden na engleski jezik u osamnaestom stoljeću, nalaze se detaljni govori o pustari (*mawat*) i, s tim u vezi, sistematske rasprave o vodnim pravima i resursima i njihovom održavanju. *Hidaya* sadrži opsežnu “Knjigu o uzgoju pustošnog zemljišta” s odjeljcima o definiciji *mavata*, pravima na obrađivanje, tretmanu susjednih teritorija, statusu susjednih teritorija, vodotocima u *mavata*, pitanjima vezanim za akvadukte koji teku kroz *mawat* i tako dalje. Ovdje je velik odjeljak o vodama, uključujući pitanja kontrole i usmjeravanja, veliki dio o kopanju kanala, rijekama, njihovim vrstama i čišćenju te pravila u vezi sa odvodima i vodotocima” (Haq, 2003:137).

Ovo pitanje je posebno došlo u žižu pažnje usljed nedostatka poljoprivrednog zemljišta, isušivanja močvarnih zemljišta, ali i ukupno

² *Ekologija i islamske vrijednosti*, <https://www.islamweb.org/en/article/101557/ecology-and-islamic-values-i-pristupljeno-17.04.2025.godine>

³ “Islam's view of Nature”, <https://funci.org/islams-view-of-nature/?lang=en&lang-en>, pristupljeno 24.06.2025.

narušenog biodiverziteta na Zemlji zbog ljudskog nemara i uništavanja njenih plodnih dijelova. Jednu zanimljivu povijesnu podjelu aktivnosti u razvoju ljudske civilizacije donosi Mara Đukanović:

“Prema Tofleru (1983) u razvoju ljudske civilizacije mogu se izdvojiti tri epohe, koje on naziva ‘talasima’ koji su se valjali ovom planetom unoseći ogromne promene. To su:

1. Poljoprivredna revolucija... kada je čovjek počeo intenzivno da koristi zemljište za proizvodnju hrane... Kao civilizacijsko načelo prisutan je ekološki ekvilibrijum, a odnos čoveka prema prirodi bio je više instinktivan.
2. Industrijska revolucija... U toku ovog perioda vladaju sledeća civilizacijska načela; rat sa prirodom, njeno iskorišćavanje i potpuno ovladavanje njome... prirodna, a i veštačka selekcija, napredak – materijalni rast... Ovaj period karakteriše bezobzirno korišćenje i ponašanje prema biosferi i njenim ekosistemima. Pokretački moto: materijalni rast i potrošački mentalitet.
3. Tehnološka revolucija. Ovaj talas se odnosi na civilizaciju s kraja 20. veka... U ovom periodu razvoj društva ide uzlaznom lestvicom, velikom brzinom, demografski rast je nezamislivo veliki, a degradacija sredine postaje veoma opasna, globalna je i preči uništenjem biosfere” (Đukanović, 1996:119–121).

Razne prirodne pojave mogu se negativno odraziti na funkcioniranje ekosistema, pa i biosfere u cjelini. Najčešći uzroci tome su razne elementarne nepogode: vulkanske erupcije, zemljotresi, poplave, oluje, požari, suše, neuobičajeno visoke ili niske temperature i sl. Dodamo li tome i nekontroliranu industrijsku proizvodnju, stakleničke gasove, otpad, uništavanje biljnih i životinjskih vrsta, nuklearne pokuse, ratove, onda slika postaje jasnija. Suočeni s

takvim pojavama, glasovi koji pozivaju na akciju u zaštiti, ali i uređenju zemlje su sve glasniji, od onih koji traže pravnu regulativu do onih koji pozivaju na etiku i moral.

Zaista je nepregledna lista zagađivača Zemlje i njenih resursa.

“Zagađivanje zemlje direktno se vrši narušavanjem njene prirodne cjelovitosti i povezanosti skidanjem njenih površinskih slojeva... oštećivanjem florističkog sastava... ratnim dejstvima... odlaganje štetnih materija kao nusprodukata industrije ili otpadaka urbane sredine... i njegovim prekrivanjem betonskim pistama, industrijskim cjelinama i dr.” (Kadrić, 2004:39).

Evo jednog ne tako ohrabrujućeg pogleda na dubinu problema u gubljenju plodnih površina, kao i uništavanju vrsta koje Zemlju čine plodnom, ali i ugodnijom za življenje.

“Urbani rast ljudske populacije i neusklađeni ekonomski i ukupan razvoj sa mogućnostima i ograničenjima ekosfere prouzrokuje promene na Zemlji koje mogu ozbiljno da ugroze ljudski opstanak. Svake godine na Zemlji nestaju mnoge šume, pašnjaci i močvare, a povećavaju se pustinje... Količine komunalnog, industrijskog i ljudskog otpada prevazilaze sposobnost životne sredine da ih apsorbuje i prirodnim procesima razloži i reciklira... Ako sadašnja stopa zamene poljoprivrednog za nepoljoprivredno korišćenje zemljišta bude nastavljena u razvijenim zemljama i ako se nastavi sadašnja stopa degradacije zemljišta u zemljama u razvoju, više od 1/3 oranica može biti izgubljeno ili uništeno u narednih 20 godina. Samo 11% ukupnih svetskih obradivih površina može se koristiti za poljoprivrednu proizvodnju bez posebnih ograničenja. Ostatak površina opterećen je različitim ograničenjima, kao što su: suša, loš mineralni sastav, nedostatak hranjivih sastojaka, toksičnost, vodoplovne i močvarne površine i sl. Sadašnja ukupna obradiva površina u svetu iznosi oko

14 milona km². Prema najoptimističijim procenama postojeća ukupna obradiva površina mogla bi se duplirati kultivisanjem do sada neiskorišćenih površina, kao što su pašnjaci, šume i močvare” (Milenović, 2000:156).

Već smo ranije istakli da islam na prirodu gleda kao na Božiju kreaciju prema kojoj čovjek ima prava i obaveze. Ona je višeslojna, višeznačna, ali i jedino mjesto ljudskog življenja. Evo kratkog pregleda kur’anskog tematiziranja odnosa čovjek–priroda.

“Priroda koja se očituje u rastinju i biljkama u Kur’anu je pokazana u živim slikama. Glagoli triliteri kao npr. *zara’a* – *nicati/rasti* i *harrasa* – *sijati*, kao i *nabata* – *rasti/biljke*, u Kur’anu se ponavljaju u značenjima koja ukazuju na biljne svjetove, na rastinje i žitarice. Saradnja čovjeka, zemlje/tla i biljnog svijeta spominje se u nekoliko navrata. Ljudski udio – radnja oranja – ponavlja se u Bizantinci, XXX:9; ...*zemlju su orali*... a spominje se i radnja sijanja: *Vidite li vi ono što sijete!* – Događaj, 63. K tome, glagol *zara’a* njedri i ideju Božije svemoći koja uzrokuje da niče rastinje, da niču žitarice i sve raznovrsno bilje općenito” (Karić, 2008:66).

Islamski pogled na oživljavanje mrtve zemlje je usko povezan sa širim pojmom odgovornosti prema stvorenjima. Čovjek nije vlasnik Zemlje, već njezin čuvar. Kur’an jasno podučava da je Zemlja data na povjerenje ljudima, a Allah je odgovoran za njezinu ravnotežu i plodnost.

“Osoba koja oživi mrtvu zemlju (*ihya’ al-mawat*) njenim krčenjem, melioracijom, kultiviranjem, sadnjom, izgradnjom, kopanjem bunara ili na drugi koristan način postaje njezin vlasnik pod uvjetom da ta zemlja nema vlasnika, da se ne nalazi u naseljenom mjestu i da ne predstavlja javno dobro (npr. šuma ili pašnjak gdje se napasa stoka i sl.). Ovaj način sticanja vlasništva predstavlja poticaj ljudima da

ulažu u održiv razvoj zemljišnih parcela kako bi ostvarili svoje i interese svoje porodice i potomaka” (Begović, 2007:12).

Radnje kojima vjernik *donosi novi život zemlji* daju mu za pravo da takvu zemlju uzima u svoj posjed. To može biti sadnjom, isušivanjem, krčenjem, iskopavanjem bunara ili na sličan način. Zauzimanje zemljišta bez njegovog obrađivanja nosi sa sobom pravo da se oduzme.

“Graditelj gubi pravo na zemljište koje nije oživio u razumnom roku. Nakon što je pravo vlasništva uspostavljeno, ono se može prenijeti prodajom, nasljeđivanjem, poklonom ili zakupom. Međutim, zemljišta u kojima bi razvoj bio štetan po javni interes ne mogu se steći putem *ihya-e*, jer ‘opća dobrobit ima prioritet nad individualnom dobrobiti’ i ‘izbjegavanje štete ima prednost u odnosu na sticanje koristi’. Takva zemljišta uključuju izvore vode i površinskih minerala te netaknute zone (*harim*) koje se odnose na izvore vode, naselja, puteve i trgove, kao i zaštićena područja (*hima*)... Svaki pojedinac ima pravo da koristi ove zajedničke resurse u mjeri u kojoj mu to treba, sve dok ne krši prava drugih članova” (Liewellyn, 1998:199–200).

Oživljavanje mrtve zemlje u islamu je mnogo više od ekološkog činjenja;

ono nosi duboku duhovnu poruku. Kroz ovaj čin, vjernici ne samo da ispunjavaju svoju odgovornost prema okolišu, već ispunjavaju i svoju obavezu prema Stvoritelju.

Čovjek je stvoren od zemlje, na njoj obitava i njenim se plodovima koristi, ali se na kraju u nju i vraća te stoga s njom ima neprekinut odnos od rođenja do smrti. Ono što je posebno zanimljivo jeste da se pored svih ovosvjetskih koristi, *oživljavanje zemlje* smatra ibadetom – Bogu ugodnim djelom.

“Svi postupci pa čak i oni pohvalni muslimanu omogućavaju da ih se tretira kao ibadet i način približavanja Allahu, dž.š. Uslov za to je ispravan nijjet. To znači namjeru da se djelom stekne blizina Allaha, dž.š., i Njegova nagrada na ahiretu. To je ono što njegovo dunjalučko djelo kao na primjer sijanje, sadnja ili kultivisanje zemlje i ustrajnost na tome na pravilan način, čini djelom ibadeta Allahu, dž.š.” (Al-Qaradawi, 2001:28).

Primjer iz života jednog od ashaba Allahovog Poslanika, a.s., možda najbliže oslikava odnos ashaba prema ovoj temi.

Prenosi se da je neki čovjek prošao pored Ebu ed-Derdaa dok je on sadio voćku, pa mu reče: “Sadiš mladicu, a ti si star, teško da ćeš dočekati plodove te voćke?” On

mu odgovori: “Meni je dovoljna nagrada za nju, a plodove neka koristi neko drugi” (Yusuf, 2010:6).

Zaključak

Musliman svoj odnos prema svijetu koji ga okružuje gradi na nekoliko važnih principa koji emaniraju iz osnovnih vrela islama. Na osnovu *tevhida* svijet promatra kao Božiju kreaciju kroz koju se ogleda Božanska savršenost i jedinstvo svega stvorenog. Sva stvorenja su *ajeti*/znakovi koji upućuju na Stvoritelja i svako Ga na svoj način slavi. Narušavanjem principa *tevhida*/Božije jednoće i iskazivanjem oholosti, umjesto poniznosti, čovjek izlazi iz sfere milosti u prostor nepokornosti i Božije srdžbe, čime istovremeno postavlja temelje za svoju propast.

Uz čvrstu spoznaju o Božijoj uzvišenosti, svemoći i sveobuhvatnosti, musliman nosi duboku svijest o ljepoti i skladu u svemu što ga okružuje. Ta ljepota ga nadahnjuje, potiče na razmišljanje i upućuje na Ljepotu Tvorca koji prima samo ono što je lijepo.

Kroz oživljavanje zapuštene i mrtve zemlje musliman aktivno učestvuje u kreiranju ugodnijeg i korisnijeg okoliša.

Sve tri navedena principa potiču muslimana na aktivan i produktivan, ali i krajnje odgovoran i savjestan odnos prema Prirodi i stvorenjima koja u njoj obitavaju.

Literatura

- Begović, Nedim (2007). “Ka islamskom ekološkom pravu”. U: *Zbornik radova*, Sarajevo: Fakultet islamskih nauka u Sarajevu.
- al-Buhari (2016), *Sahih el-Buhari*, El-Kelimeh, Novi Pazar.
- De Chatel, Francesca (2003). “Muhammed, a.s., preteča ekološke svijesti”, *Preporod*, 9, 17.
- Dukanović, Mara (1996), *Životna sredina i održivi razvoj*. Beograd: Elit.
- Hamed, Safi-el-Din A. (2003). *Islam and Ecology, Capacity Building for Sustainable Development: The Dilemma of Islamization of Environmental Institutions*. Cambridge: Center for the Study of World Religions Harvard Divinity School.
- Haq, S. Nomanul (2003). *Islam and Ecology: Toward Retrieval and Reconstruction*, Cambridge: Center for the Study of World Religions Harvard Divinity School.
- Hodžić, Dževad (2008). “Živa bića u islamskoj religijskoj i bioetičkoj perspektivi”, *Novi muallim*, IX, 36.
- Kadrić, Šefko (2004). *Ekologija neodrživi razvoj*. Zenica.
- Kamali, Mohammad Hashim (2010). “Environmental Care in Islam: A Qur’anic Perspective”, *The Royal Aal al-Bayt Institute for Islamic Thought*.
- Karić, Enes (2008). “Ekološke poruke Kur’ana”, *Novi muallim*, IX, 35.
- Liewellyn, Othman Abd al-Rahman (1998). “The Basic for a Discipline of Islamic Environmental Law”. Referat podnesen na Konferenciji o islamu i ekologiji koju je organizirao Centar za izučavanje svjetskih religija pri harvardskom univerzitetu od 7. maja do 10. maja 1998. godine.

- Milenović, S. Božidar (2000). *Ekološka ekonomija teorija i primena*. Niš: Fakultet zaštite na radu.
- Nasr, Sayyed Hossein (2007). *Upotrazi za svetim – razgovori*. Sarajevo: Dobra knjiga.
- Naššaba, Hišam (2010). "al-Bi'a fi daw' al-Qur'an al-karim wa al-Hadit aš-šarif wa at-turath al-'arabi", *Al-Mu'tamar al-'am al-kamis 'ašar li akadimiyya Ali al-bayti al-Malikiyya Al-Bi'a fi al-islam*.
- Said, Abdul Aziz, Funk, Nathan C. (2003). *Islam and Ecology, Peace in Islam: An Ecology of the spirit*. Cambridge: Center for the Study of World Religions Harvard Divinity School.
- Singer, Peter (2003). *Praktična etika*. Zagreb: Kruzak.
- al-Qaradawi, Yusuf (2001). *Ri'aja al-bi'ah fi šari'a al-islam*. Dar al-šuruq al-Qahira, Kairo.
- al-Qaradawi, Yusuf (2010). "Ar-Raka'iz al-islamiyya li ri'aya al-bi'a", *Al-Mu'tamar al-'am al-kamis 'ašar li akadimiyya Ali al-bayti al-Malikiyya Al-Bi'a fi al-islam*.
- Yusuf, Muhammad as-Sadiq Muhammad (2010). "Himaya al-bi'a fi al-islam", *Al-Mu'tamar al-'am al-kamis 'ašar li akadimiyya Ali al-bayti al-Malikiyya Al-Bi'a fi al-islam*.

الملخص

من قواعد الإسلام
للتعامل مع الطبيعة

وحيد أرنأوط

إن قواعد التعامل مع البيئة المحيطة بنا في التراث الإسلامي، تقوم على مصادر التشريع الإسلامية، التي تقدم توازناً دقيقاً بين متطلبات النفس البشرية واحتياجاتها الدنيوية. فبالرغم من كون هذا العالم مُريحاً للحياة البشرية، إلا أنه يحمل في طياته غاية أسمى تشير إلى خالقه، فضلاً عن البُعد الجمالي الذي يساعد على إدراك جمال المخلوقات وحكمة الخالق. إن الإنسان مكلف بالخلافة في الأرض، ومهمته هي إحياء مواتها، وعمارتها، والاستفادة منها، والتمتع بجمال الطبيعة المحيطة به. وقد أردنا في هذا البحث تسليط الضوء على جوانب الطبيعة المذكورة، انطلاقاً من الحاجة إلى تقريب قيم هذا الكون إلى الإنسان، وهي القيم التي تغيب عنا شيئاً فشيئاً، بينما يتم تحويل الطبيعة باطراد إلى منفعة مادية تحجب الرؤية الشاملة الحالية من أي إعجاب أو لذة روحية.

الكلمات المفتاحية: التوحيد، الخلق، الوحدة، الطبيعة، الجمال، إحياء الأرض، الثورة الصناعية، المسؤولية.

Abstract

SOME PRINCIPLES OF HUMAN ATTITUDE TOWARD NATURE IN ISLAM

Vehid Arnaut

In the Muslim tradition, the principles governing human interaction with the surrounding world are grounded in the normative sources of Islam, which provide a balanced equilibrium between the demands of the human soul and worldly needs. Although this world is conducive to human life, it carries a higher purpose that points to its Creator, as well as an aesthetic dimension through which the beauty of creation and the wisdom of the Creator are perceived. The human being is entrusted with the role of vicegerent (*khalifa*) on Earth. It is his duty to cultivate the land (*ihya' al-marwat*), build, utilize resources, and also to enjoy the beauty of the world that surrounds him. This paper seeks to highlight these aspects of nature, guided by the need to bring closer to humanity the values of this world that are increasingly unrecognized, as nature is more and more reduced to material utility, thereby obscuring an integrated vision devoid of wonder and spiritual enjoyment.

Keywords: tawhid, creation, unity, nature, beauty, revitalization of the earth (*ihya' al-marwt*), industrial revolution, responsibility.